

УДК 599.323.2(477.53)

ЗНАХІДКИ ВОВЧКА СІРОГО (*GLIS GLIS*) В ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Анатолій Подобайло¹, Надія Миленко², Сергій Шевченко³, Віктор Севідов

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ)

² Національний природний парк "Пирятинський" (Пирятин)

³ Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ)

⁴ вільний фотохудожник (Кривий Ріг)

Адреса: ¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033 Україна; E-mail: wporakaniv@ukr.net

Records of the fat dormouse (*Glis glis*) in Poltava region. — Podobaylo, A., Mylenko, N., Shevchenko, S., Sevidov, V. — The majority of data on the distribution of the fat dormouse in Ukraine is known from the right-bank part of the country. By now, only 7 reports of the species were reported from 5 regions of Left-Bank Ukraine. Two new records of the fat dormouse were found. Two individuals were caught in September 2016 in Pryhidky village (Pyriatyn district, Poltava region). Another record was discovered in Kaplyntsi vil. of the same district, where the dormouse was found in May 2017 in an old garden in a hollow of an apple tree. These records are the easternmost ones within the main part of this species' range in Ukraine. Natural habitats of the species in the region are under protection of Pyriatynsky National Nature Park.

Key words: fat dormouse, geographic distribution, Poltava region.

Знахідки вовчка сірого (*Glis glis*) в Полтавській області. — Подобайло, А., Миленко, Н., Шевченко, С., Севідов, В. — Переважна більшість даних про поширення вовчка сірого в Україні відноситься до Правобережжя. До цього часу було відомо лише 7 знахідок із п'яти областей Лівобережжя України. Виявлено і описано два нові місцезнаходження вовчка сірого. Два екз. зловлено у вересні 2016 р. в с. Прихідьки Пирятинського району Полтавської обл. Друга знахідка стосується с. Каплинці того ж району, де вовчка виявлено у старому садку в дуплі яблуні у травні 2017 р. Ці знахідки — одні з найвіддаленіших на схід від основної частини ареалу цього виду в Україні. Місця мешкання виду в регіоні перебувають під охороною Національного природного парку «Пирятинський».

Ключові слова: вовчок сірий, географічне поширення, Полтавська область.

Вовчок сірий (*Glis glis* Linnaeus, 1766) розповсюджений у Європі та заході Азії: від півночі Іспанії до західної частини Росії та півночі Ірану (Amori et al., 2008). На території Східної Європи цей вид гризунів поширений на північ до Прибалтики, Тульської і Нижегородської обл., на схід — до р. Волга, а південна межа поширення простягається до лінії: Саратов–Воронеж–Чернігів–Київ–Кишинів (Бобринский и др., 1965 та ін.).

Хоча ареал цього виду цілком охоплює територію України, переважна більшість даних про його поширення стосується Правобережжя. З Лівобережжя відомі лише окремі знахідки у Київській, Сумській, Чернігівській, Полтавській та Харківській обл. (Безродный, 1991; Загороднюк, 2006). Вовчок сірий тут завжди був рідкісним, хоча О. В. Чернай (1853) вказує його як звичайний вид для Харківської губернії. Аналіз джерел, які стосуються досліджень суміжних з Полтавщиною територій, показує, що одними авторами (Мигулин, 1928; Селезнів, 1932) вовчок сірий не згадується взагалі, а інші (Аверин, 1915; Шарлемань, 1936; Мерзлікін, 1998) згадують його як рідкісного ссавця. У ході досліджень пелеток хижих птахів впродовж 12 років у Київській обл. виявлено лише 7 особин цього виду (Підоплічко, 1937).

Нещодавні спеціальні пошуки й дослідження вовчків, проведені у Регіональному ландшафтному парку «Міжрічинський» (Козелецький район Чернігівської обл.), не дозволили зареєструвати там цей вид гризунів (Зайцева, Сагайдак, 2011).

Рис. 1. Фото вовчка сірого (*Glis glis*), зареєстрованого авторами на Полтавщині: ліворуч — вовчок у кроні дерева на подвір'ї приватної садиби в с. Прихідьки Пирятинського району. Вересень 2016 р. Фото В. Шаповала; праворуч — вовчок сірий, сфотографований в садку занедбаного двору в селищі Каплинці Пирятинського району; травень 2017 р. Фото В. Севідова.

Fig. 1. Photo of the fat dormouse (*Glis glis*) recorded by the authors in Poltava region: left — dormouse in the crown of the tree in the yard of a private estate (Pryhidky village, Pyriatyn district), September 2016, photo by V. Shapoval; right — dormouse snapped in the garden of an abandoned yard in Kaplyntsi village, Pyriatyn district, May 2017, photo by V. Sevidov.

На Полтавщині знахідки нечисленні. М. Гавриленком (1927, 1928) та Я. Зубком (1930) вид не згадується і лише Б. Голов (1971) наводить три знахідки сірого вовчка у Полтавській обл.: дві особини зареєстровано в окол. м. Лубни, одну — в околицях м. Полтава, і одну (самиця) здобуто 1970 року в окол. с. Бакумівка Миргородського району Полтавської обл.

Нові знахідки. Національний природний парк (НПП) «Пирятинський» знаходиться на північному заході Полтавської обл. Він охоплює долини річки Удай та її приток у межах Пирятинського району. Цей НПП створено у 2009 р. на площі 12 тис. га. Вовчок сірий значиться у першому томі Літопису природи НПП «Пирятинський» за 2012 р. Його внесено до списку видів місцевої фауни на основі усного повідомлення працівників служби державної охорони природно-заповідного фонду, проте до цього часу його наявність не була підтверджена.

Вовчка сірого виявив і сфотографував інспектор з охорони ПЗФ Харківського природоохоронного науково-дослідного відділення (ПНДВ) В. Шаповал у с. Прихідьки Пирятинського району. Два екземпляри піймали у приватному будинку 13 вересня 2016 р. Тварини далися до рук, поводитись спокійно. Після фотографування тварин їх випустили. Ці фотографії було передано авторам для визначення виду.

Друга знахідка цього вовчка сталася в селищі Каплинці Пирятинського району. Тут його відмічено в садку занедбаного двору навесні 2017 р. (29.05.2017): тваринку зловлено в одному з дупел старого фруктового дерева при перевірці цього сховища. Звір був знайдений у сплячому стані, при вилученні не проявляв агресії, тільки фиркав. Після нетривалої фотосесії (рис. 1, праворуч) вовчок був випущений і сховався назад до своєї схованки.

Ці знахідки вовчка сірого — єдині, які відомі на заході Полтавської обл. Найближчі місця мешкання вовчка сірого, відомі за літературними даними, знаходяться в центрі Полтавської та на сході Київської областей (Безродный, 1991).

Крім того, за повідомленням інспектора з охорони ПЗФ Р. Любарця, вовчок сірий протягом останніх 5 років постійно зустрічається в урочищі «Каплино», яке межує з Харківським ПНДВ НПП «Пирятинський». Урочище являє собою фрагмент широколистяного лісу зі значною часткою робінії псевдоакації у складі деревостану. За усним повідомленням інспектора, вовчок сірий заселяє розвішені на деревах рійниці (невеликі вулики для приваблювання роїв бджоли медоносної), які не заселені бджолами. Встановлений факт розмноження: в одній з рійниць мешкало дві дорослі особини та троє молодих.

Подяки

Автори висловлюють подяку інспекторам з охорони ПЗФ НПП «Пирятинський» В. Шаповалу та Р. Любарцю за надану інформацію, яка лягла в основу цієї публікації.

Література • References

- Аверинь, В. Г.* Краткий обзор вредных и полезных млекопитающих Харьковской губернии // Бюллетень о вредителях сельского хозяйства и мерах борьбы с ними. 1915. № 1. С. 1–12.
[*Averin, V. G.* Short survey on harmful and useful mammals of Kharkiv Governorate // Bulletin on Pests of Agriculture and Methods to Fight Them. 1915. No. 1. P. 1–12. (in Ukr.)]
- Безродный, С. В.* Распространение сонь (Rodentia, Gliridae) на Украине // Вестник зоологии. 1991. № 3. С. 45–50.
[*Bezrodny, S. V.* Range of dormice (Rodentia, Gliridae) in Ukraine // Vestnik zoologii. 1991. No. 3. P. 45–50. (in Rus.)]
- Бобринский, Н. А., Кузнецов, Б. А., Кузякин, А. П.* Определитель млекопитающих СССР. Москва : Просвещение, 1965. 382 с.
[*Bobrinskiy, N. A., Kuznetsov, B. A., Kuziakin, A. P.* Identification Key to Mammals of USSR. Moskva : Prosveshchenie, 1965. 382 p. (in Rus.)]
- Гавриленко, М. І.* Тварини хребтові // Полтавщина: Збірник. 1927. Том 2. С. 135–142.
[*Havrylenko, M. I.* Vertebrate Animals // Poltavshchyna : Digest. 1927. Vol. 2. P. 135–142. (in Ukr.)]
- Гавриленко, Н. И.* Опыт систематического каталога зверей Полтавщины. Полтава : Изд. Полтавского союза охотников, 1928. С. 5–14.
[*Havrylenko, N. I.* Experience of the systematic record of animals in Poltava region. Poltava : Publishing house of the Poltava Hunters Union, 1928. P. 5–14. (in Rus.)]
- Голов, Б. А.* Млекопитающие фауны Полтавской области. Полтава : НАПКМ, 1971. Од. зб. П-01-65. 21 с.
[*Golov, B. A.* Mammals of Poltava region. Poltava : NAPKM, 1971. P-01-65. 21 p. (in Ukr.)]
- Загороднюк, І.* Ссавці східних областей України: склад та історичні зміни фауни // Теріофауна сходу України. Луганськ, 2006. С. 216–259. (Праці Теріологічної Школи; Вип. 7). ISBN 966-02-3985-8.
[*Zagorodniuk, I.* Mammals of eastern provinces of Ukraine: composition and historical changes of the fauna // Mammal fauna of Eastern Ukraine. Luhansk, 2006, p. 216–259. (Proceedings of the Theriological School; Vol. 7). (In Ukr.)]
- Зайцева, Г. Ю., Сагайдак, А. В.* Динаміка гніздової активності та біоценотичні зв'язки дендрофільних гризунів на території РЛП «Міжречинський» (Чернігівська область) // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. Вип. 164: Серія Лісівництво та декоративне садівництво. Част. 3. С. 97–104.
[*Zaitseva, G. Yu., Sahaidak, A. V.* Dynamics of nesting activities and biocenotical connections of dendrophilous rodents in Mizhrichynskiy Regional Landscape Park (Chernihiv Region) // Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2011. Is. 164: Series Forestry and Decorative Gardening. Part 3. P. 97–104. (in Ukr.)]
- Зубко, Я. П.* Матеріали до вивчення фауни ссавців Полтавщини // Труды Харківського товариства дослідників природи. 1930. Том 55. С. 21–53.
[*Zubko, Ya. P.* Materials to the study of mammals in Poltava region // Trudy [Proceedings] of the Kharkiv Society of Natural Scientists. 1930. Vol. 55. P. 21–53. (in Ukr.)]
- Мерзлікін, І. П.* Теріофауна Вакалівського стаціонару та його околиць // Вакалівщина. До 30-річчя біостаціонару Сумського педінституту : Зб. наук. пр. Суми, 1998. С. 135–149.
[*Merzlikin, I. P.* Mammals of Vakalivsky station and its vicinities // Vakalivshchyna. Towards 30th Anniversary of Sumy Pedagogical Institute Biological Station : Collection of scientific works. Sumy, 1998. P. 135–149. (in Ukr.)]
- Мигулін, А. А.* Сони, слепыши, мышовки, тушканчики и зайцы северо-восточной Украины (бывш. Харьк. губ.) // Захист рослин. 1928. № 3–4. 12 с.
[*Migulin, A. A.* Dormice, mole rats, birch mice, jerboas and hares of northeastern Ukraine (former Kharkiv Governorate) // Zakhyst Roslyn [Plant Protection]. 1927–1928. No. 3–4. 12 p. (in Rus.)]
- Підоплічка, І. Г.* Підсумки досліджень погадок за 1924–1935 рр. // Збірник праць Зоологічного музею АН УРСР. 1937. № 19. С. 101–170.
[*Pidoplichka, I. G.* Summary of bird pellets research in 1924–1935 // Zbirnyk Prats Zoologichnoho muzeiu, Acad. Sci. USSR. 1937. No. 19. P. 101–170. (in Ukr.)]
- Селезнів, М. Г.* Матеріали до вивчення фауни дрібних звірів м. Харкова та його околиць // Матеріали до порайонового вивчення дрібних ссавців та птахів, що ними живляться. Випуск 1. Київ, 1932. С. 77–80.
[*Selezniv, M. H.* Materials to the study of small mammals of Kharkiv city and its vicinities // Materials to the Study of Habitation Zones of Small Mammals and the Birds Which Pray on Them. Kyiv, 1932. Is. 1. P. 77–80. (in Ukr.)]
- Чернай, А.* Фауна Харьковской губернии и прилежащих к ней мест составленная, преимущественно по наблюдениям сделанным во время ученой экспедиции, совершенной в 1848 и 1849 годах. Харьков : Университетская типография, 1853. Вип. 2. Фауна млекопитающих и птиц. 51 с.
[*Chernai, A.* Fauna of Kharkiv Province and the neighborhood, compiled mainly from observations during the scientific expedition in 1848 and 1849. Kharkiv : University Typography, 1853. Is. 2 : Mammals and birds. 51 p. (in Rus.)]
- Шарлемань, М.* Матеріали до фауни звірів та птахів Чернігівської області. Київ : Вид-во УАН, 1936. 112 с.
[*Sharleman, M.* Materials on mammals and birds of Chernihiv region. Kyiv : Ukr. Acad. Sci. Publishing House, 1936. 112 p. (in Ukr.)]
- Amori, G., Hutterer, R., Krystufek, B. et al.* 2008. Glis glis (Edible Dormouse, Fat Dormouse). The IUCN Red List of Threatened Species. Accessed: August 21, 2013. <https://goo.gl/A2d70u>